

**Napjaink gyakran használt, tipikus
neologizmusai magyarok és külföldiek
szemszögéből, különös tekintettel a
magyarnyelv-tanulásra**

HUNGAROBX

BERLIN, 2014. SZEPTEMBER 12.

Sólyom Réka

KRE BTK

Magyar Nyelvtudományi Tanszék

1. Az előadás célja

- Napjaink néhány tipikus **magyar neologizmusának** (*be* igekötős igék, *-l* és *-z* képzővel idegen szavakból létrejött igék, főnév→melléknév szófajváltással létrejött új jelentésű szavak) vizsgálata magyar és külföldi nyelvhasználók körében

Vizsgálandó jellemzők:

- Megértési folyamatok (2013-as és 2014-es kérdőíves vizsgálatok vonatkozó adatai)
- Félreértési folyamatok
- Stílustulajdonítás
- Külföldi hallgatókkal folytatott megbeszélések eredményei

2. A neologizmus definíciójához

Sokfajta megközelítés, csoportosítás

De: „a neologizmus fogalmának, mivoltának meghatározása problémát okoz. Sokféle nyelvi tényre vonatkoztatva használjuk a neologizmus elnevezést, s ezeket a nyelvi jelenségeket nehéz egyetlen, valamennyit felölelő meghatározásba belesűríteni” (Minya 2003: 13).

2. A neologizmus definíciójához

Neologizmus: olyan újszerű szerkezeti felépítésű nyelvi jelenség, melynek egy adott közlő és/vagy egy adott befogadó adott szituációban előzetes (vagy ilyen hiányában előzetesként értelmezett) tapasztalataihoz, ismereteihez és az ezekből fakadó elvárásaihoz viszonyítva **újszerű jelentést és/vagy újszerű stílust tulajdonít**. E jelentés- és stílustulajdonítás **dinamikus**, a fenti változók függvényében skalárisan **módosulhat** egyazon nyelvhasználó esetében is (vö. Sólyom 2012: 268; 2013: 152).

3. Neologizmusok a szókincstanításban

Neologizmusok: **speciális problémát** vetnek fel a magyar nyelv-tanulásban → az értelmező szótárakban, egy- és kétnyelvű szótárakban általában még nem szerepelnek (esetleg szlengszótárakban találhatják meg őket az érdeklődők)

De: a magyarul tanulók bizonyos nyelvi szint elérése után változatos területeken és kommunikációs csatornák segítségével **találkozhatnak velük**: írott, beszélt és „írott-beszélt” (Bódi 1998: 186) nyelvben

A **modern kommunikációs csatornáknak** (internet, Skype) köszönhetően ez nemcsak a célnyelvi környezetben magyarul tanulók esetében igaz

4. Nem magyar anyanyelvű hallgatók kérdései

Kapcsolódó **nyelvészet szemináriumok:** stilisztika, kommunikáció (Balassi Intézet)

Gyakori kérdések:

1) Mit jelent a szó?

2) Milyen kommunikációs helyzetben („mikor, miért, kivel, hogyan”, vö. Aczél–Bencze 2001) használjuk, használhatjuk őket?

3) Hol (milyen szótárban) nézhetünk utána a jelentésüknek?

5. *Be igekötős igék*

- ***be igekötős igék***: 2014. évi kérdőív
- **Adatközlők**: magyar anyanyelvű nyelvhasználók négy csoportja (felső tagozatos általános iskolások, 11. osztályos gimnazisták, MA-képzésre járó bölcsészhallgatók, felnőttek, összesen 79 fő)
- **Vizsgált szavak**: *becéloz, beígér, betagel, betámad, bevállal*

6. A *be* igekötő „régen” és „most”

- **Legrégibb magyar igekötőink egyike:** „A *be* igekötő a *ki* ellentétes jelentésű párja. A két igekötő funkciói sokszor hasonlóan fejlődtek, egymásnak mintegy tükörképei. A *be* használata azonban korlátozottabb, előfordulása ritkább, funkciói kisebb számúak, mint az eddig tárgyalt igekötőké. Eredeti jelentésétől kevésbé távolodott el, perfektív szerepe aránylag fiatal” (J. Soltész 1959: 107).
 - **Napjainkban:** feltűnően sok *be* igekötős neologizmus keletkezik
- +
- Az egyes alakulatok gyakran **több jelentésben, vonzatszerkezetben** is élnek egymás mellett.
 - Egyik kérdés: „milyen okokból jönnek létre ezek az alakok: a rendszer szabályainak megfelelő potenciális alakok realizálódásából, pusztán szabályszegésből vagy esetleg a rendszer szabályainak átrendeződéséből?” (Ladányi 2007: 260).

7. Tapasztalatok a 2014. évi kérdőíves vizsgálatban (4 korcsoport, magyar anyanyelvű adatközlők)

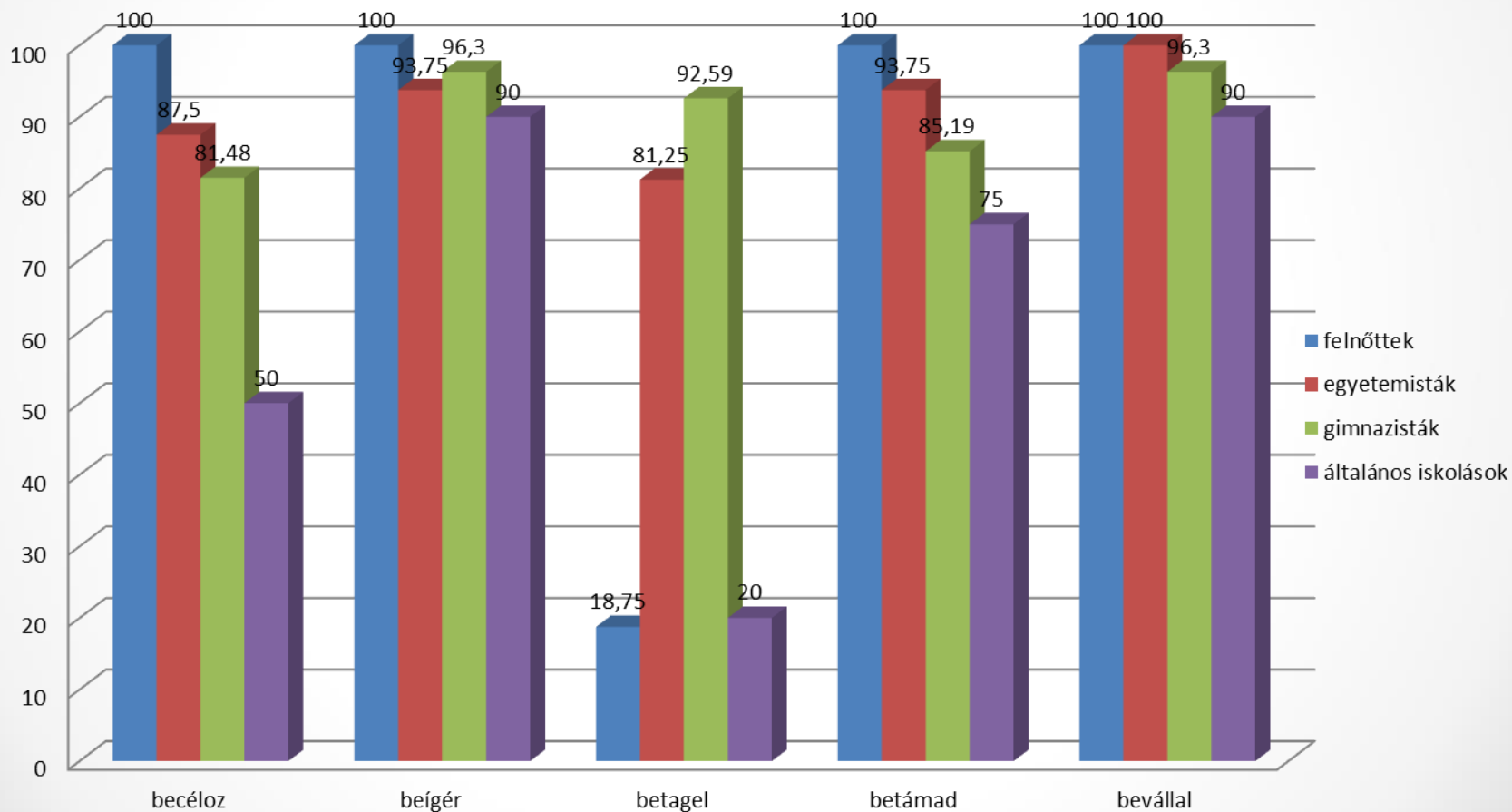
- Az adatközlők a vizsgált neologizmusokat **internetről származó példamondatokban** megadva olvashatták

- **Feladat:** *be* igekötős igék (*becéloz, beígér, betagel, betámad, bevállal*) **jelentésének magyarázata**
- **Másik kérdés:** a megadott szavak **stílusára, „hangulatára” vonatkozott** → a stílus szociokulturális tényezői (vö. Tolcsvai Nagy 2005: 85–105), valamint a kirajzolódó befogadói attitűdök és stílustulajdonítás vizsgálhatók

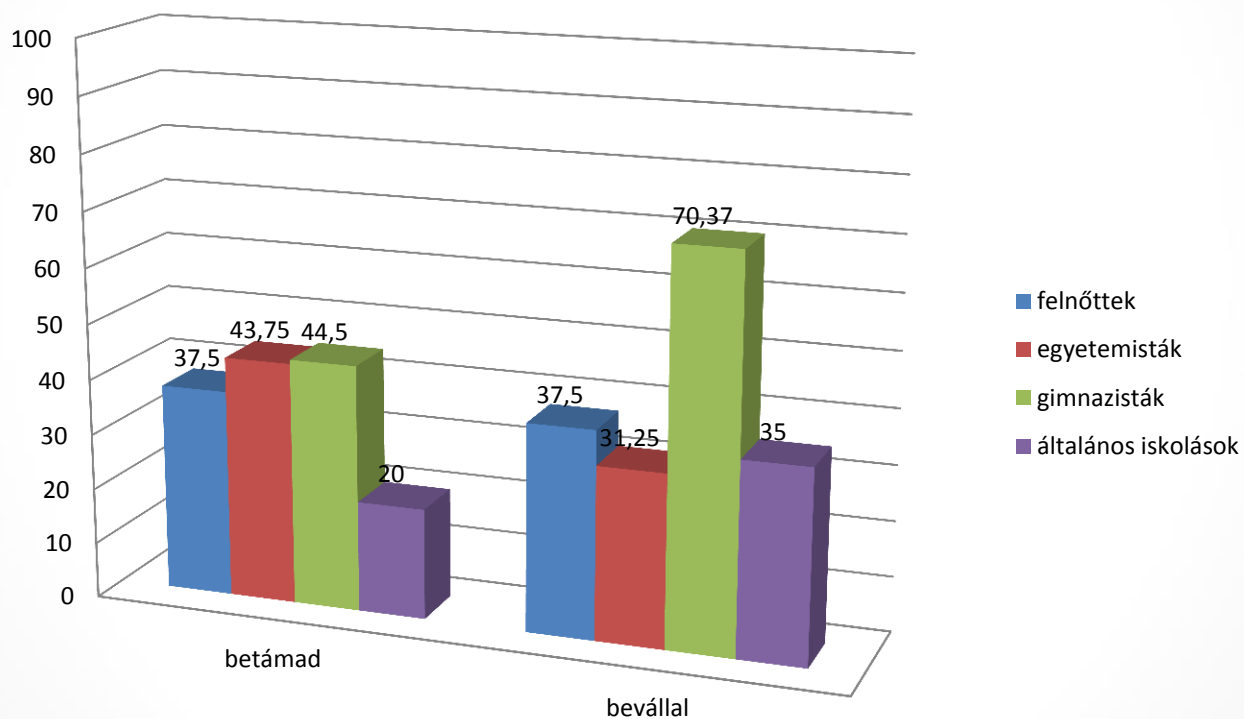
8. Tapasztalatok: *be* igekötős igék

A kikövetkeztethető jelentéssel azonos magyarázat (2014, %)

9. *Betámad, bevállal*: utalás merészségre, intenzitásra

Utalás „merész dolog”-ra a *betámad* és a *bevállal* esetében (2014, %)

10. A *be igekötős* neologizmusokkal kapcsolatos tapasztalatok fontossága a magyar mint idegen nyelv oktatásában

„A nyelvtanár általában arra törekszik, hogy az adott szavakat **tipikus szövegekörnyezetben, tipikus helyzetben** mutassa be. Akár társalgásból, akár írott szövegből indul ki, a **tipikus szöveghelyzetben való szerepeltetés** didaktikai kívánalma jelen van” (Bárdos 2000: 79, kiemelések tőlem)

Fontos: a nyelvórákon vagy nyelvészeti, irodalmi szakszemináriumokon felmerülő kérdésekre választ adni, megfelelő **kommunikációs helyzetben** szerepeltetni a vizsgált szavakat

Megbeszélni: jelentésüket, lehetséges használati területeket, stílusukat!

11. A vizsgált *be* igekötős igékhez kapcsolódó stílustulajdonítás (2014)

- **Magyar nyelvű adatközlők:** érdekes, gyakran korcsoportonként jellemző adatok (a vonatkozó kérdések a stílus szociokulturális tényezőire irányultak, vö. Tolcsvai Nagy 2005: 85–105)
- Vizsgált szavak **újszerűsége (idő):** csak a *becéloz*, *beígér*, *betagel* esetében utaltak rá >10% arányban
- **Szleng (nyelvváltozat):** a *becéloz* és a *beígér* esetében utalt erre legalább két korcsoport (*becéloz*: gimnazisták 29,63%-a, egyetemisták 43,75%-a szerint szleng, *beígér*: egyetemisták 18,75%-a, felnőttek 12,5%-a szerint szleng)
- **Informális (magatartás):** a *becéloz* és a *betagel* esetében utalt erre három, illetve két korcsoport (*becéloz*: gimnazisták: 22,22%-a, egyetemisták 25%-a, felnőttek 50%-a szerint informális, *betagel*: gimnazisták 22,22%-a, egyetemisták 37,5%-a szerint informális)

12. A vizsgált *be* igekötős igékhez kapcsolódó stílustulajdonítás (2014)

- **Fontosnak tűnik: érték tartománya** a neologizmusok megítélésében
- **Pozitív vélemény (értéktelítő): 3 ige esetében:** *beígér* (általános iskolások és felnőttek), *betámad* (egyetemisták), *bevállal* (egyetemistákat kivéve minden korcsoport)

- **Negatív vélemények (értékmegvonó): mind az öt ige esetében!** *becéloz* (10%–50%), *beígér* (18,75%–50%), *betagel* (25%–29,63%), *betámad* (35%–50%), *bevállal* (12,5%) → a *bevállal* esetében az egyetemisták 18,75%-a megjegyezte, hogy „természetes”-nek érzik használatát!

13. Lehetséges tanulmányozási módok, feladatok nem magyar anyanyelvűek számára

- Fontos: a *be* igekötő újabb, „neológ” funkcióinak vizsgálata

- **Szövegkörnyezetben** (pl. internetről, újságokból származó szövegekben), szituációs feladatokban (például szleng jelenségek megbeszélése informális társalgásban)
- Saját, pl. Magyarországon szerzett **tapasztalataik** megbeszélése, felelevenítése, félreértések megbeszélése
- Hasznos lehet: **szószedet, tematikus feladatlapok** létrehozása a témában haladó szintű csoportok számára

14. Egy másik neologizmustípus: *-l* és *-z* képzővel létrejött igék (*facebookol* vs. *facebookozik*)

- Nem magyar anyanyelvű nyelvtanuló, hallgatók: gyorsan felismerik ezeknek a képzőknek a **produktivitását**, de: a neologizmusok között vannak olyanok, amelyek a magyar anyanyelvű nyelvhasználók számára is elgondolkodtatóak.
- Példa: 2014: ***facebookol***
↓
- Az összes magyar anyanyelvű adatközlő 13,92%-a javasolta helyette a ***facebookozik*** alakot!
↓
- C szintű nyelvtanulói csoportban: 2014 tavaszán megkérdezték, mi a különbség a kettő között → jelentés
- tisztázása, stílusbeli különbség

15. Egy másik neologizmustípus: *-l* és *-z* képzővel létrejött igék (*facebookol* vs. *facebookozik*)

- **Adatközlők:** a szociokulturális jellemzőkhöz kapcsolódó kérdés esetében legnagyobb arányban mind a négy csoport negatív véleményének adott hangot a *facebookol* esetében → **értékmegvonó jelleg:**
- általános iskolások: 25%-a,
- gimnazisták: 22,22%-a,
- egyetemisták: 37,5%-a,
- felnőttek: 31,25%-a vélekedett így.

- Például: „közönséges”, „rosszul hangzik”, „nem túl magyaros”, „erőltetett”, „kockul” (sic!)

16. Külföldi hallgatók stílustulajdonítása -/ és -z képzővel létrejött neologizmusok esetében

A nem magyar anyanyelvű adatközlők válaszaiban az -/ és -z képzővel létrejött neologizmusok esetében 2013-ban **többször megjelentek** a következő jellemzők a magyar anyanyelvű nyelvhasználók vonatkozó válaszához képest

Szlenges, nem nagyon hivatalos (*bankol*), **facebookszleng (sic!), internetes szleng** (*tetszikel, lájkol*), de: a két utolsó szóval kapcsolatban szintén: **most már neutrális, normális** → a szavak terjedésére utalhat

17. Lehetséges tanulmányozás nem magyar anyanyelvű hallgatók számára

- Hasonló, *-l* és *-z* képzővel létrejött neologizmusok **gyűjtése** szószedetszerűen, **használatuk vizsgálata pl.** az interneten:
- *lájkol, like-ol,*
- *(be)linkel* (sőt, a már említett *betagel* is),
- *(meg)gugliz,*
- *skype-ol,*
- *szörföl,*
- *twitterezik.*

18. Metaforikus jelentés felismerése főnév→melléknév szófajváltással létrejött neologizmusok esetében (*csúcs, alap*)

2013-as, külföldi hallgatók körében felvett vizsgálat tapasztalatai: a magyar anyanyelvű adatközlők vonatkozó válaszaihoz képest **kevesebb** esetben jelent meg az adatközlők válaszában **utalás** a szavak szerkezetében megjelenő **metaforákra** → ún. **orientációs metaforatípus** (Lakoff–Johnson 1980: 15–61, Kövecses 2010: 40) felismerése jellemző:

Pl.:

- **csúcs** (példamondat: „Csúcs ez a fekete süti! Milyen íz dominál benne?”), jelentése: 'nagyon jó, kiváló'
- **alap** (példamondat: „Elkészítettem egy egyszerű, teljesen alap vendégkönyvet.”)

18. Metaforikus jelentés felismerése főnév → melléknév szófajváltással létrejött neologizmusok esetében (*csúcs*, *alap*)

Adatközlői válasz a jelentésváltozás okára: metafora:

- ***Csúcs***: a hegy csúcса → valami legjobb (magyar anyanyelvű adatközlők magyarázata) → A LEGMAGASABB A LEGJOBB metafora, illetve:
- ***Alap***: a ház alapja → alapvető dolog, amire lehet építeni (2013-ban és 2014-ben felvett kérdőívek adatközlőinek magyarázata) → A LENT LÉVŐ DOLOG AZ ALAP

19. Lehetséges tanulmányozás nem magyar anyanyelvű hallgatók számára

- Ezek a szavak: régebbi keletkezésűek, de a köznyelvben a nem magyar anyanyelvű hallgatók **nap mint nap találkoznak velük**

- Fontos: **nyelvi érzékenység** fejlesztése + **szókincsbővítés** e téren is B és C szintű nyelvtanulói csoportokban (fontos eltérések lehetnek az anyanyelvükhöz képest!)

- Ezeket a szavakat is célszerű **konkrét szituációkban, szövegtípusokban** gyakoroltatni, **szószedetekben** összegezni

20. Összefoglalás

- **Neologizmusjelenség:** grammatikai, szemantikai, stílusbeli vizsgálata érdekes és nagyon hasznos lehet a külföldi hallgatók számára
- **Előny:** általában pozitív attitűd (kíváncsiság, „laza”, informális, fiatalos, szleng használat, „trendi”-ség)

+

- **Érdeklődés:** a szavak, kifejezések gyakran képszerűek, illetve jó alkalmat jelenthetnek a hallgatók saját anyanyelvében megjelenő neologizmusokkal történő összehasonlításra is

Hivatkozott irodalom

- Aczél Petra – Bencze Lóránt 2001. *Mikor, miért, kinek, hogyan. Hatékonyság a nyelvi kommunikációban*. Budapest: Corvinus Kiadó.
- Bárdos Jenő 2000. *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bódi Zoltán 1998. Internetes kommunikáció–beszédkommunikáció. In: Gósy Mária (szerk.): *Beszéd kutatás '98. Beszéd, spontán beszéd, beszédkommunikáció*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete. 178–188.
- Kövecses Zoltán 2010. *Metaphor. A practical introduction*. Second Edition. Oxford University Press, Oxford–New York.
- Ladányi Mária 2007. *Produktivitás és analógia a szóképzésben: elvek és esetek*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Lakoff, George – Johnson, Mark 1980. *Metaphors we live by*. Chicago–London: The University of Chicago Press.
- Minya Károly 2003. *Mai magyar nyelvújítás – szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltozástól az ezredfordulóig*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Sólyom Réka 2012. Fórumszövegek vizsgálata: neologizmusok elemzése a szemantikai felépítés és a stílus szociokulturális rétegzettségének vonatkozásában. In: Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor szerk. *A stílus szociokulturális tényezői. Kognitív stilisztikai tanulmányok*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. 263–299.
- Sólyom, Réka 2013. A study of forum texts: semantic and stylistic analyses of Hungarian neologisms. *Studia Linguistica Hungarica (Formerly Annales Sectio Linguistica). The Linguistic Journal of the Faculty of Humanities, Eötvös Loránd University, Department of Modern Hungarian Linguistics*. vol. 28. 149–165.
- Tolcsvai Nagy, Gábor 2005a. *A Cognitive Theory of Style*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Köszönöm a figyelmet!

solyomreka@hotmail.com